تیشکێك لەسەر فلیمی کارتۆن

نووسینی: محمد سالەیی

ئاشکرایە کەوا ڕۆژی ئەمڕۆمان فلیمی کارتۆن بووەتە جێگەی سەرسامی و حەزی بچووك و گەورە. واتە هەردوو پێکەوە وەکو ئاشنایەك لە بەرامبەری تەلەفیزیۆن دادەنیشن و بەپەرۆشەوە تەماشای سەرکێشیەکانی مشك و پشیلەو جووجەڵەو بەرازو کەروێشك دەکەن و دەدەنە قاقاو بە پشت دادەچن... وەنەبێت مەزنی فلیمی کارتۆن هەر لەو قاوغەدا پەنگی خواردبێتەوە، بەڵکو بریتی‌یە لە شێوازو هۆکارێکی ڕاگەیاندنی توند لەبۆ هۆشیار کردنەوەو پێگەیاندنی زارووکان، هەر بۆیە حەزم کرد کەوا ئەم کورتە باسەی لەسەر بنووسم.

● کورتە مێژوویەکی سەرهەڵدانی فلیمی کارتۆن

دەتوانین بڵێین کەوا مێژووی سەرهەڵدانی کارتۆن، پابەندە بە مێژووی هاتنەکایەوەی فلیمی سینەمایی لەسەر دەستی «لۆمێر».

هەروەها ئەو ئامێرەی کە «ئەمیل رینو» بەناوی «زویترۆب»ەوە دای‌هێنا، خۆی لەخۆیدا بریتی‌یە لەجۆرە فلیمێکی کارتۆنی ساکار.

ئامێرەکە چواردە وێنەی تێ دەکرێت و دەسووڕێتەوە، گەر لە کونێکی تایبەتی سەر ئامێرەکەوە تەماشای وێنەکان بکرێت، لەسەر تۆڕەی چاو وێنەیەکی جووڵەدار دروست دەکات !!

هەروەها «ئەمیل کۆل» ناوێك توانی بەتەڵە شقارتە چەند کورتە فلیمێك وەبەرهەم بهێنێت.. بەڵام فلیمەکانی هونەرمەندی کاریکاتێریست «ماك کای» بنەمایەکی سەرەتایی فلیمی کارتۆنن.

لەوانە فلیمی «دەیناسووری مل درێژ - گێرتی - ساڵی ١٩٠٩»و «لۆزیتانیا - ١٩١٨».

شایانی باس کردنە کەوا بەرهەم هێنانی فلیمی کارتۆن گەلێ لە فلیمی سینەمایی ئاسایی بە ئەرك ترەو کات و ساتێکی زۆری دەوێت، بۆ بەئاکام گەیاندنی... هەر دوا بەدوای کۆتایی هاتنی شەڕی گێتی یەکەم، خەڵکانێکی هونەر دۆستی بێ شوومار ڕوویان کردە فلیمی کارتۆن بۆ پشوودان و حەسانەوەو لەبیرکردنی کارەساتە ناهەموارەکانی ئەو شەڕە نەگریسە، جا بۆیە دەبینین لەو دەمەدا چەند کەسایەتیەکی کارتۆنی ناودار هاتنە گۆڕێ، وەکو «پشیلە فیلیکس» و «کوکو»و «کرازی کیت». بەڵام بناف دەنگترینی ئەو کەسایەتیانە بریتی‌یە لە مشکی فێڵبازو خۆشەویست «مێکی ماوس».

ئەم مشکە داهێنراوە زادەی بیری هونەروەری ناسراوو بلیمەت «واڵت دیزنی»یە . هونەرمەند دیزنی هەوڵێکی بێ پایانی داوە لەبەرەو پێشەوە چوونی فلیمی کارتۆن دا.. خاوەن بەهرەو توانایەکی بێ وێنەیە لە سکێچ کردن و دروست کردنی وێنەی سەگ و پشیلەو گورگ و مانگا بە شێوازێکی پێکەنیناوی هەست بزوێنەر. تەکنیکێکی دانسقەی وای هەیە کە تاوەکو ئەم ڕۆژگارەش هەر شوێنی سەرسامی و خۆشەویستی بینەرانین.

ناوبانگی مێکی ماوس لە ماوەیەکی زۆر کورت دا بەسەرانسەری گێتی‌دا وەکو پەتا بڵاوبووەوە و کرایە ناوی زۆربەی کۆگاو کۆمپانیاو کاڵا بازرگانیەکان. لە پاش داهێنانی مێکی ماوس هەندێ کەسایەتی بەناوبانگی تری داهێنا وەکو «دۆناڵد دك»و «بلۆتۆ

و جۆق»... هەروەها هونەرمەند دیزنی چەند فلیمێکی کارتۆنی درێژی نایابی دروست کردووە، لەوانــە «ئالیست لە وولاتــی سەمــەران دا»و «شــازادەی نووستــوو» و «سنــۆوایت و حەوت گرکنەکان (الاقزام السبعة)».

لە ساڵی ١٩٢٨ بەدواوە خۆی وەکو جاران راستــەوخــۆ وێنەکانی نەدەکێشا بەڵکــو بووە کۆمپــانیایەکی ناودارو گەلێ وێنــەکێشی بەتواناو لێهاتووی خستە ژێر باڵی خۆیەوە.. بە کورتی‌یەکەی واڵت دیزنی مامۆستاو بلیمەتی فلیمی کارتۆنەو جێی شانازی ئەم هونەرەیە.
لەبەر ئەو هۆیەیە لەوولاتە یەککرتووەکانی ئەمریکادا شارۆچکەی «دیزنی لاند» یان دروست کردووە بۆ یاری‌و کات بەسەر بردن.

لە ئەنجامی بەرەو پێشەوە چوونی لایــەنی تەکنــەلۆژیــای فلیمی سینــەماو کارتۆن، ئەرکی دەرهێنانی کارتۆن سوکتر

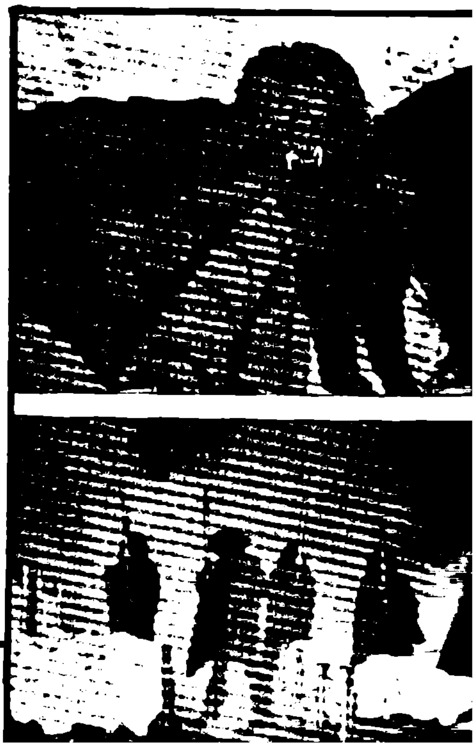

بوو و وەکــو ئەنجــامێك کۆمەڵێ کۆمپانیاو هونــەرەوەرو شارەزای تر، هاتــنــە نێــو بوارەکەو لەبەرهەم هێنان دا بەربەرەکانی کارەکــانی دیــزنیــان دەکــرد، لەوانــە هونەرمەند «تیکس ئافیری» کەوا توانی لە کۆتایی سالانی چلەکان دا هەردوو مشك و پشیلەی ناودار «تــۆم و جێری» دروست بکات. سەرکێشیەکانی ئەم دوانە باس لە رکــەبــەرکێی پشیلەیــەکی زۆرداری دڵ رەش دەکــات بەرامبــەر بە مشــکێکی چاکــەخــوازی دڵ ساف ووریا. هەروەها «واڵتــەر لانتــەر» زنجــیرەی کارتــۆنی «ئــۆزواڵدی کەروێشــك»ی هێنایە ئاراوە بەلام «ســیــگــار» لە ساڵی ١٩٣٢دا کەســایــەتی ناسراو «پاپای دەریاوان»ی خستە بەر دیدەی بینەران...

پاڵەوانیــەتیــەکــانی پاپای خەریك بوون مێکی ماوس لەبــیرو دڵی یاوەرانی کارتــۆن بسرنــەوە . پاپای لە پاش لووش دانی سپێنــاخی نێــو قوتــوو دەبێتە یەك پارچــە هێــزو بازوو و ماســوولکــەو بێ سڵەمینــەو «بــروتس»ی تاقــە دوژمنی دادەپڵۆسێت. لێرەدا دەبێت پەنجە بۆ ئەوە درێــژکەین کەوا زنجیرەی کارتۆنی پاپای جۆرە پروپاگەندەیەکی بازرگانی‌یە بۆ ئەو کۆمپــانیــایــانەی هەڵدەستن بە دروست کردنی قوتووی داخراو «معلبات».

هەتــا دێ فلیمی کارتــۆنی لە نوێ بوونــەوە دایــەو زۆر لای هونەری مەزنی گرتــۆتە خۆی‌و ئاسۆی داهێنان و بواری کارکــردنی لەبــرەو دایــەو بێ‌پەروا بەرەو پێشەوە تەکان دەدات و بابەت و چیرۆکی هەمــە چەشنــەن لە ئامێز دەگرێت وەکو بابــەتی پروپــاگــەنــدەو ئەنــدێشــەی زانستی... لەم هونــەرەدا رۆڵی دیــاری وولاتە سۆشیالیستیەکان ناتوانرێت نکوڵی لێ بکــرێت و بخرێتە پشت گوێ. وولاتی یەکــێــتی ســۆڤیــەت سەردەستــەی ئەو وولاتــانــەیە، پشت ئەستوور بەو هەموو ئەفسانەو داستانەی لەنێو نەتەوە جۆراو جۆرەکــانی‌دا هەن توانیویەتی ئاستێکی هونەری بڵند بۆ خۆیان دەستەبەر بکەن و روویــەکی هەرە مرۆڤــانەو پێشکەوتووی فلیمی کارتۆن بهێنە بازارەوە.

● کاریگەری فلیمی کارتۆن لەسەر بینەر

گومــانی تێدا نیــە کە بینــەری پلەیــەکی کارتــۆن بریتی‌یە لە منــداڵ، هەرئــەوە بەدیــاری‌یەوە هەناسەی سوار دەبێت و بێ چرپە تەماشای دەکات. وردەو ردشتی بابــەتــەکــان دەرخ دەکــات و پاڵەوانی کارەســاتەکان دەچێتە نێو دڵ و گیــانیەوەو خەونیان پێوە دەبینێت. بەلام ئەو کاریگەری‌یە لەلای گەورە کەمترەو بە رادەیەکی نزمتر پێیان دەخرۆشێت، چونکە پلەی رۆشنبیری‌و تاقی‌کردنەوەی رۆژانەی مرۆڤی پێگەیشتوو گەلێ لەوە مەزنترە بڕوا بە رووداوەکانی نێو فلیمی کارتۆن بکات.

منــداڵ بوونــەوەرێــکــی سادەو بێگــەردە وەکــو ماددەی خاو وایــە بۆ بوونیات نان و دروست‌کردن، لە تواناداهەیــە چەشنی کاغــەزی سپی لەسەری بنــووسیت و پەیــرەوی ئامــۆژگاریەکانت بکات و رچەی ووتەو قسەکانت بگرێتە بەر.

هەڵبەتە مەبەستی سەرەکی فلیمی کارتــۆن تەنها پێکەنین نیەو بەس، بەڵکو

سەربـاری گیـانی خۆشی بەخشیـەکەی ڕێبـازێـك و هۆیـەکی بەهێـزیشـە لەبۆ ڕاگەیاندن و فێرکردن و ڕێ نیشان دانی منـدالان. بەو پێیە دەبێ زۆر بەووردی ئاگـاداری جۆری ئەو فلیمانە ببین کەوا منـدالانمـان تەمـاشـایـان دەکەن و بە بینینیان کات بەسەر دەبەن... باشتروایە گەر لە توانـادا هەبێت، هەر فلیمێـك کە لەگـەڵ ڕەوتی پێگەیاندن و تێ گەیاندن هەنگاو نەنێت، نەخرێتە بەر چاوی مندال. چونـکـە منـدالْ مرۆیـەکـی مێشـك پێنـەگـەییـوەو خاوەن کەسـایـەتیـەکی چەسپاوو دەروونێکی پتەو نی‌یە، زۆربەی ئەو شتانەی دەیانبینێت، کاری تێدەکەن و لە مێشـك و بیری‌دا دەمێننەوە. کەوابو پێـویستـە شتی وایان پێشان بدرێت کە لەگەڵ جۆری ڕۆشنبیری‌و شارستانیەتی خۆمـان دا بگـونجێت و بتـوانێ گیـانی هاوکـاری‌و خۆشەویستی‌و تێکۆشان لەبۆ ژیـانـێـکـی ئاسـوودەو بەختـەوەرتـر ببـەخشێت، ئەگینـا پێچـەوانـەی ئەم مەبـەستانە دەبێتە هۆکارێکی ڕۆخێنەرو دروست کەری نەوەیەکی سەقەتی شێواو لە هزرو حەزو ئارەزوودا.

بەلام هەزار ئەفسـوس و مخـابن، ئەمرۆ زۆربەی کۆمپانیاکانی جیهان تەنها لەڕووی گیرفان پڕکردن و بازرگانیەوە بۆ مەسەلەکە دەچن.

فلیـمی خەیـالی وەهـا دەردەهێنن کەوا بەبیری هیچ کەسێك دا نایەت و لە قوتوی هیچ عەتارێکیش دا نیە... پڕن لە دیمەنی ناقۆلاو شەڕو کوشتن و خوێن و سەربڕین و پالەوانیەتی‌و ئازایەتی تاقە کەس لە نێو کۆمەڵ دا.

هەموو ئەمانە دەبنە مایەی ئەوەی مندالْ زوو بەزوو بڕوای بەکـۆمەڵ لاواز بێت و ببێتـە خاوەن کەسایەتی‌یەکی هەڵچوو و توندو تیژو بیرو ئەندێشەشی بەرەو ئاسمان بڕواو دوورکەوێتەوە لە واقیع و ژینگەی بەرجەستە.

زۆربەی ئەو فلیمە توندو تیژو پڕ لە کوشتنانە دەبنە جێگەی ترس و لەرز لە بۆ دڵی منـدالی ناسـك و بێگـەرد، هەروەها خەون بینینیان بە ئەژدیهاو دێوو درنج و دیمەنی ترسناك و تۆقێنەر. ئەمە سەرباری ئەو فلیمـە کارتۆنیانەی کەوا سێکسین و هیچ مەرجێکی ڕەوشت پاکیان تێدا بەدی ناکـرێت. خۆش بەختـانـە تاوەکو نووکە لەلای خۆمان لێ نەدراون، بەلام بۆ فلیمی شەڕو تونـدو تیـژ ئەوا کەمتەرخەمی‌مان نەکردوەو بەزۆریش لێ دەدرێن!! هەروەکو فلیمی کارتـۆنی «گرین دایزەر»و «پیاوی ئاسنـین»و «جـۆنگەر»و «فلاش گۆردن»و «زێندۆ» و «هێلی ترسناك»و «خوماسی» و ئەوانی‌تر.

خۆ ئەوە لە فلیمـە کارتـۆنیـەکانی «یـۆجی کۆری» ژاپۆنی هەر مەپرسە، لە پیسی‌و ناقـۆلایـی‌دا بەشی کەسـیـان نەهێشتۆتەوە!! تەنانەت زۆربەی وولاتانی گێتی دەرگایان لەڕوویان داخستوون.

فلیمەکانی زێتر دەچنە قاوخی فانتازیای زیـادە ڕۆی‌و سوریـالیەوە و نەك مندالْ گەورەش بەتەواوی لێیان ناگات. لە فلیمی «باخچەی ئاژەلانی ئادەمیزاد ـ ١٩٦٠»دا دەبینـین لە بری ئاژەڵ پیاو کراونەتە نێو قەفـەسـەوەو لەلایـەن ئافـرەتـانـەوە دەچـەوسێنـدرێنەوە.. هەروەها لە فلیمی «ئـەڤـین ـ ١٩٦٢»دا ئافـرەتێـك پیاوێك دەخـوات و پاشـان لە پاشـەڕۆکەکەی‌دا فرێی دەداتەوە!!

ئەمـانـە هەمـوو بریتـین لە بیرو بۆچوونی مرۆڤی تەم و مژاوی نامۆی نێو کۆمەڵەکەی خۆی. جا بۆیە تاوەکو فلیمی کارتـۆنی لەبیرو بۆچوونی خۆمان نزیکتر بێتـەوە، ئەوا ڕاژەی زێتر دەبێت و جێ‌و شوێنێکی بە پێزتر لەبیرو هۆشی زارووك و گەورە دەگرێتەوە.

● شاکارە ئەدەبیەکان و فلیمی کارتۆن

پێـویستـە کارتـۆن جگە لەلایەنی پێکـەنیناوی بایەخی زۆریش بەبابەت و ناوەرۆك بدات و هەوڵ بدا شتی بەسـود بخاتە بەر دیدەی مندالان.

خۆش بەختـانـە هەنـدێ لە کۆمپـانیـا جیهـانیـەکـان ڕوویـان کردۆتـە شاکارە ئەدەبیەکان و وەکو چیرۆك و بابەتی شیاو دەیانکەنە فلیمی کارتۆنی.

لەراسـتـیـدا ئەم کارە هەولێکی پیرۆزەو دەبـێتـە هۆی ئەوەی کەوا منـدالان لە نزیکەوە بێ خوێندنەوە بەڕۆمان و چیرۆکی گەورە بویـژانی سەر ئەم زەمینـە ئاشنا ببن. لەبـەرئـەوەی زۆربـەی بەرهـەمـە ئەدەبیـە بەنـاوبانگەکانی جیهان بابەتی مرۆڤـایەتی هەڵدەگرن و باس لە ژیری‌و چاکە خوازی دەکەن و بەشێوازی هونەری بەرز لایـەنـی ڕاسـتـی‌و ڕووی درۆو زۆرداری دەردەخەن... بەلام دەبێت ئەو کۆمپانیایانە بابەتی ئەدەبی وەها بقۆزنەوە

ـﻪگەڵ ڕادەی بیرکردنەوەی زارووکان دا ـگونجێت و شتی بەرزو و تەم و مژاویان ـپێـان نەدەن، چونکە ئەوە دەبێتە هۆی ـتەوەلابونیان لەو جۆرە فلیمانە. بۆ نموونە ـهێنین ئەگەر ڕۆمانی «تاوان و سزا» کەی ـیستۆفسکی یاخـود «نـامۆ»کەی ئەلبێر ـکمۆ بکرێنە فلیمی کارتۆن، چەند منداڵ هەیە بەدڵەوە سەیریان بکەن و پاشانیش ـتیان بگەن.. ئەوا لێرەدا ناوی هەندێ لەو ـشاکـارە ئەدەبیـانــە دەهێنمــەوە کەوا ـبەسەرکەوتوویی‌یەوە کراونەتە فلیم و لای خۆشمان لێدراون:ـ

١ـ گەشـتـەکـانـی گۆلیڤـەر نووسینی جۆناسان سویفت.

٢ـ ڕۆبنسۆن کروزۆ نووسینی دانیال ـیفۆ.

٣ـ کووڕی نۆتەردام نووسینی چارلز ـیکنز.

٤ـ تۆم سۆیار نووسینی مارك توین.

٥ـ سێ سوارچـاکـەکـە نووسـیـنـی ئەلیکسەندەر دۆماس.

٦ـ سووڕانەوە بە جیهان دا لەماوەی ٨٠ ڕۆژدا نووسینی جوڵز فێرن.

٧ـ ڕۆبن هوودو ئایڤن هوو وڵیـام تەل، لەبەرهەمی نووسەرانن.

٨ـ خەزێنەی سلێمان نووسینی هێنری رایدەر.

● ئایا دەرهێنانی فلیمی کارتۆنی بەئەرکە؟

دوورنیە هەندێك کەسان هەبن کەوا فلیمی کارتۆنی بە کارێکی ئاسان وسادە بێ بەها بزانن، بەڵام لە ڕاستی‌دا کارەکە گەلێ لەوە مەزنتـرە کە بەو چاوەوە تەمـاشا بکرێت. ئەوەتا لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا دووبـارە سەرکـێشیـەکـانی تەرزان و سۆپەرمـان و شەمشـەمـەکـوێرەی پیاو «الرجـل الوطواط» دەردەهێننــەوە. هەر فلیـمـێکیـان دەیـان ملیـۆن دینـاری تێ‌چـووە؟!! بۆ سەلمـانـدنی قسـەکـەی سەرەوەمـان فلیمی کارتـۆنی «مـەنجەڵی رەش» بۆ نموونە دەهێنمەوە. پاڵەوانی ئەم فلیمـە منـاڵێکی بزێوەو ناوی «تاران»ەو سەرچڵێکی بێ وێنەی ئەندێشەو خەیاڵە. ئەم فلیمـە لەبـەرهەم هێنانی کۆمپانیای واڵت دیزنی‌یە... خوێنەری بەڕێز پێویستە بزێن کە ٢٦٨ کرێکارو لێزان بۆ ماوەی پێنـج ساڵی رەبەق کاریان تێ‌دا کردووەو ٢٥ ملیۆن دۆلاریشی تێ چووە. وێنەکانی ئەم فلیمە لە دەستکردی دوو نیگارکێشی کۆمپانیای ناوبراون خۆیان دەدەن لە دوو ملیـۆن و «٥١٩٢٠٠» وێـنــەو ماوەی فلیمەکەش نزیکەی یەك سەعاتە!!!

هەروەهـا فلیمێکی تر لە هولیـود دەرهێنراوە کەوا وێنەی کارتۆنی‌و ئەکتەری ڕاستەقینە لەگەڵ یەکتری‌دا دەور دەبینن! ئەو فلیمەش ناوی «کەروێشك ڕوجەر»ە. ئەم فلیمە سینەمایی کارتۆنی‌یە سەیرە لە ـ دەرهێنـانی «ستیڤن سپیلبـەرج»ەو بۆ ماوەی دوو ساڵی تەواو سێ سەد نیگـار کێشی بلیمەت بەبەردەوامی کاریان تێ‌دا کردووە. ئەوجـا خوێنـەری بەڕێـز خۆت سەرپشك بەو بزانە ئایا دەرهێنانی فلیمی کارتۆنی بەئەرکەیان نەء؟

خۆزگە ئێمەی کوردیش دەمانتوانی فلیمی کارتۆنی کوردی وەبەرهەم بهێنین، بەڵکـو منداڵانی کورد بەزمانی دایکزای خۆیـان کارتـۆنیـان دەبینی... من بەش بەحـاڵی خۆم لەگـەڵ بەرێـوەبـەری تەلەفیـزیـۆنی کەرکـووك لەسـەر بەرهەم هێنانی شێوازێکی هونەری نزیك بەفلیمی کارتۆن، لەدەستکردی خۆم ڕێککەوتم کەوا بەزمـانی کوردی لەو تەلەفیـزیـۆنەوە بۆ مـنـداڵان بلاوکـرێتـەوە، بەڵام مـخـابن لەبەرچەند هۆیەك پرۆژەکە سەری نەگرت هەوڵەکەی منیش هەر وەکو ئاوات مایەوە...

شایـانــی باسـکـردنــە زۆر بە شانـازییـەوە دەڵێم ئەوەنـدە چیرۆك و هەقایەتی فۆلکلۆری نایابمان هەیە کەببنە ماددەیەکی خاوی لەبن نەهاتوو بۆ بەرهەم هێنانی فلیمی کارتۆن لە دوا ڕۆژدا.

بۆ ئەم نووسینەم سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە

١ـ کتێبی افلام الرسوم المتحركة والدمى نووسینی رضا الطيار.

٢ـ کتێبی فهم السينما نووسینی لوي دي جانيتي.

٣ـ گۆڤاری فنون عربية ژمارە «٥»، ساڵی ١٩٨٥.

٤ـ گۆڤاری مجلتي ژمارە «٤٥»، ساڵی ١٩٨٩.

٥ـ علم وتكنلوجيا ژمارە «٥»، ساڵی ١٩٨٧.

٦ـ گۆڤاری العربي ژمارە «٣٦٨»، ساڵی ١٩٨٩.

٧ـ گۆڤاری السينما السوفيتية ژمارە «٢».

٥